

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ВИКЛИКИ ВІЙНИ**

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

17 – 18 червня 2022 року

Харків
Друкарня Мадрид
2022

Редакційна колегія:

В. О. Лагутіна – директор Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва, кандидат архітектури;

О. Г. Бугайченко – завідувач відділу дослідження нематеріальної культурної спадщини та креативних індустрій Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва;

Н. М. Роман – кандидат педагогічних наук, доцент, член Харківського обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки

Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни.
Т65 Матеріали науково-практичної конференції (17 – 18 червня 2022 року). Харків : Друкарня Мадрид. 2022. 268 с.
ISBN 978-617-8254-09-4

Матеріали, запропоновані в даному виданні, були оприлюднені в ході проведення науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни» 17 – 18 червня 2022 року. У конференції взяли участь українські вчені, які під час воєнних дій знаходилися в Україні, а також ті, які з причин безпеки опинилися в країнах Європи, а саме: у Великобританії, Бельгії, Канаді, Німеччині, Польщі. До роботи конференції також долучилися дослідники з Китаю та Молдови.

У ході наукової дискусії були обговорені проблеми пошуку шляхів збереження традиційної культури, охорони шедеврів мистецтва від загрози знищення й конфіскації в умовах війни, роль традиційної культури в подоланні кризи національної ідентичності на тлі розвитку мультикультурності й агресивної культурної інтервенції. У доповідях краєзнавців, етнологів, фольклористів, мистецтвознавців та педагогів розкриті особливості інкультурації як процесу залучення до традиційної культури в умовах зростання міграції й поліетнічності суспільства через виклики війни.

У процесі роботи конференції також дискутувалися питання архітектури ревіталізації національної культурної спадщини та вивчення волонтерських ініціатив щодо захисту культурних цінностей, узагальнені механізми передачі народних традицій патріотизму, героїзму і незламності українського народу, підкреслено роль і значення ІТ-технологій у класифікації, синтезі та збереженні зразків традиційної культури в умовах війни.

Для широкого кола науковців, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться перспективами дослідження й розвитку нематеріальної культурної спадщини на локальному рівні та досліджує актуальні тенденції розвитку традиційної культури в умовах глобалізації.

УДК 008(062.552)

Адреса редакційної колегії: 61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська, 62.
Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва. Тел. +380 (57)7251236

© Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2022
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2022

ISBN 978-617-8254-09-4

Іван ЗАГРІЙЧУК

доктор філософських наук, професор
Українського державного університету
залізничного транспорту
м. Харків

ГРОМАДЯНСЬКА ІСТОРІЯ ЯК ТРАДИЦІЯ

В суспільстві існують дві позиції стосовно ставлення до історії. Одна полягає в тому, що історія – це сфера і заняття істориків, фахівців. Відповідно, громадянам, а особливо політикам не слід нею займатись, принаймні тісно, по-серйозному, оскільки занурення в історію відволікає від справ сьогоднішніх, політизує громадське життя, викликає збурення в суспільстві. Потрібно займатись поточними справами, опікуватись злободенними питаннями життя громадян. Про таке донедавна можна було почути навіть з трибуни Верховної Ради. Говорилось це щиро, за переконаннями, чи з метою ввести суспільство в оману, вже не так і важливо. Важливо те, що значна частина громадян такої сентенції вірила і на цій підставі виробляла своє ставлення до поточних подій, не задаючи собі питання, а якими причинами викликані до життя їхні сьогоднішні проблеми. Це те саме якби в буденному житті, коли вашу квартиру затопило, а ви прийшли додому і відразу з ганчіркою стали б прибирати воду, не поцікавившись – а що стало причиною затоплення вашого помешкання? Можливо у сусіда зверху до цього часу не закритий кран і ваші зусилля з ганчіркою – це марні зусилля допоки ви не усунули причину затоплення.

Інша позиція закликає нас історію вчити, знати її, не забувати не лише звичаї минулих поколінь, але й поразки. Правда, не завжди доходить до того, що з вивчення історії слід робити практичні висновки, що успіхи і помилки предків це часто не лише історія, розповіді про минуле, але й наше життя сьогодні. Що вони не просто історія, а наша сучасність, в якій ми живемо.

Друга позиція мені більш близька, але з суттєвими доповненнями. Історія – це не лише знання, але й практичне її продовження. Успішність триваючої історії неможлива без опори на знання минулого. Причому не просто на минуле безпосереднє, на те, що вже відбулось, здійснилось. Будь-яка дійсність завжди багата можливостями, але, як відомо, реалізуються далеко всі. Стається це тому, що практичне життя альтернативне. Нереалізовані можливості часто нагадують про

себе. А тому реалізована історія – це лише частина історії, або, так звана, реальна історія, яка триває, і втрачені можливості інколи прямо таки «волають» стати реальністю.

Отож, будь-яка дійсність, в тому числі й історична, містить у собі масу можливостей. Очевидно, виходячи саме з таких міркувань, М. Гайдеггер зазначав, що «буття наперед неможливо «пояснити» із сущого» [1, с. 196]. Це означає, що необхідний більш широкий горизонт для усвідомлення існуючого. Сущє є лише одним із моментів буття, розгорнутого в часі існування. Як уже було сказано, якісь із можливостей реалізуються, якісь ні. Одні згасають, відходять у минуле навічно, інші – постійно тривожать і нагадують про себе, повертаються у суспільну і політичну практику, особливо в кризові часи.

Саме в кризові часи в суспільстві зростає інтерес до історії. Причому не лише до її реалізованих форм, але й до аналізу втрачених можливостей. Здійснене в історії вимагає аналізу, вивчення уроків минулого, серед яких неабияке місце займає аналіз помилок минулих поколінь та нереалізованих ними можливостей. Все це необхідно для того, щоб не нести історичні недоліки з собою далі в майбутнє.

Серед гарячих прихильників історичного знання можна зустріти не в міру ангажованих історією. Проявляється це в її абсолютизації. А останнє, як відомо, веде до певної архаїзації сьогоденного життя, що має свою причину якраз в некритичному ставленні до минулих подій. Отже, знання історії необхідне, але не у формі виключно оповіді, а у формі знання, що наповнене аналізом, виясненням причин поразок та досягнень.

Відомо, що історія кожного народу багата як перемогами, так і поразками. І коли людина вже надто ангажована історією, то ця ангажованість нерідко пов'язана якраз із некритичним ставленням до минулого. В такому разі часто кажуть: людина закохана в історію. А коли ми закохані, то, як ви знаєте, предмет свого захоплення ми часто ідеалізуємо. І тут знову не суть важливо – ідеалізуємо ми перемоги, якими надихаємось, чи перебуваємо в розпачі і співаємо частіше тужливі пісні про поразки, в яких ми були героїчними, але, на жаль, перемогу від нас забрали вороги. І в тому, і в іншому випадку, некритичність до минулого тягне за собою неадекватне сприйняття сучасності. Це проявляється, наприклад, в тому, що у випадку фрагментарної закоханості в перемоги ми страждаємо зверхністю до ворогів, недооцінюємо їхньої спроможності. Цим наражаємось на небезпеку, ризикуємо отримати поразку.

У випадку абсолютизації історичних невдач ми втрачаємо віру в себе, віру у свою здатність змінити хід подій на власну користь, киваючи на ментальність, на історичний рок, який сковає нашу активність, піддає ерозії віру знову ж таки в перемогу. В якій би формі не критичність до історії не проявлялась, вона нечутлива до нових реалій, неадекватна до них і часто є гальмом до подальшого розвитку та вдосконалення суспільного і політичного життя.

Отже, мова про історію та її сутність. Про те, чим вона є і чим повинна бути для сучасників? Чи вона є тільки знанням минулого, чи чимось більшим? Якщо вона є чимось більшим, ніж знання, то яке її практичне значення, що вона несе нашому сучаснику, про що йому відає? Яке вона має відношення до традиції? А може вона сама і є традиція, традиція у її найглибшому сенсі?

Існує ціла наука – філософія історії, де ці та подібні проблеми розглядаються на найвищому рівні узагальнення. Немає сенсу тут розбирати різні точки зору з цього приводу. І все ж я спробую проаналізувати історію як традицію через філософське узагальнення, спираючись на філософію екзистенціалізму, яка вийшла з під легкої руки німецького філософа М. Гайдеггера, хоч і викладена непросто, навіть складно, в роботі «Буття і час».

Отже, за М. Гайдеггером, людина існує в часі. Це означає, що вона відкрита до майбутнього, що її майбутнє невизначене, що вона є чимось більшим, ніж її існування тут і тепер. До речі, вітання тим, хто вважає, що треба жити сьогоднішнім днем тому що «вчора» уже нема, а «завтра» невідомо чи наступить для нас.

Отже, специфіка людського буття полягає в тому, що людина – це проект. Вона сама будує своє майбутнє і в силу цього змушена турбуватись про нього, щось для цього робити. Тому людське буття, його структура позначається М. Гайдеггером поняттям «турбота». Людина за своєю сутністю турботлива, переймається, переживає за своє майбутнє. Вона відповідає за нього, сама себе будує, розвиває свою сутність. Іншими словами, людина не народжується з готовою сутністю, свою сутність вона вираховує в собі своєю працею, роботою над собою.

Існування людини в часі означає, що її сутність розвивається. А значить, «турбота» як структура буття диференціюється на три складові: буття-у-світі, буття-при-внутрішньо-світовому-сущому і забігання-вперед. Неважко помітити, що в такий спосіб М. Гайдеггер представляє три часові модули людського існування.

На відміну від інших форм буття людина є свідомою істотою. Буття в часі вона сприймає як тимчасовість свого перебування у світі. Але свідомість пов'язує три часові модуси в одне ціле. Саме тому минуле – це не те, що повністю відійшло, зникло, згубилось. Це те, що залишається з людиною, те, що людина пам'ятає, чим живе. Важливо підкреслити не просто пам'ятає, знає, а живе ним. Минуле присутнє в тому, що людина робить сьогодні.

Наприклад, чи залишаємо ми знання отримані в університеті в минулому, чи ми їх тільки пам'ятаємо? Ні! Вони живуть в тому, що ми робимо сьогодні. Вони кожний раз актуалізуються, оновлюються. А це означає, що минуле завжди залишається з нами. Воно відходить в минуле специфічним чином. Воно відходить, залишаючись з нами.

А що з майбутнім? Чи воно є лише тим, що може настати, а може і не настати? До речі, у зв'язку з цим чомусь згадуються слова деяких студентів, які виправдовуючи своє халатне ставлення до навчання, кажуть: «А навіщо вчитись, якщо після закінчення університету роботи за фахом не знайдеш?»...Але слід сказати, що без університетських знань, підтверджених дипломом, людина позбавляється можливості конкурувати з іншими за місце роботи. Та мова навіть не про це. Це лише красива ілюстрація до глибокої думки М. Гайдеггера, яку О. Пилипенко висловила наступним чином: «минуле може заперечувати пасивне сприйняття традиції, пропонуючи довіряти лише можливостям, а теперішнє – це мить, коли людина вирішує свою долю, усвідомлюючи неправдивість оточуючого, заперечуючи його» [2].

Майбутнє, з точки зору представників екзистенціалізму, це те, що ми робимо уже сьогодні. Якби не наші мрії, якби не наші плани на майбутнє, тоді ми б не займались сьогодні тим, чим займаємось. А значить майбутнє – це не те, що буде, принаймні не тільки. Воно вже присутнє в тому, що ми робимо сьогодні.

Таким чином, гайдеггерівське Dasein, буття тут і тепер, можна сформулювати наступним чином: жити сьогоднішнім днем, не забувати минуле і думати про майбутнє. В нашому сьогоднішньому живе минуле і майбутнє, живе активно і не лише в думках, але й у практичній діяльності. А це і є традиція. На рівні окремої людини це біографія, на рівні націй та цивілізацій – це історія, традиція, що розвивається. Традиція, яку слід усвідомлювати, критично вивчати та вдосконалювати.

Можливо будуть закиди, що М. Гайдеггер, як і близькі йому по духу, говорили про людину, а не про історію, що його філософія індивідуалістична, ірраціональна. Частково згоден. Але значні постаті

в історії філософії тому і значні, що їхній спадок дозволяє застосовувати їхню методологію на інші зрізи реальності. Та й самі екзистенціалісти виводили людину за межі індивіда, розмірковуючи про справжнє буття.

Не стоять осторонь такого розуміння історії і наші вітчизняні велетні духу. Хіба не про історичність людини та її суспільний характер наступні слова Тараса Шевченка:

«Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
«І ми – не ми, і я не – я!
І все те бачив, все те знаю:
Немає пекла, ані раю,
Немає й бога, тільки я,
А більш нічого...»» [3, с 160].

Або ще такі його слова:
«Німець скаже: «Ви моголи».
– «Моголи, моголи,
Золотого Тамерлана
Унучата голі!»
Німець скаже: «Ви слав'яне».
– «Слав'яне, слов'яне;
Славних прадідів великих
Правнуки погані!» [3, 161].

Отож, остаточний висновок може прозвучати так. Історія не є сферою виключно фахівців, професійних знавців минулого. Так само як мова не є сферою буття тільки філологів, а медицина не є лише заняттям лікарів. Ми всі є мовцями, а елементарні медичні знання потрібні кожному, хоча би для того щоб підтримувати на належному рівні своє здоров'я.

Все сказане вище вкладається у формулу, що вся розмаїтість нашого існування є великою історичною традицією, традицією живою, традицією, що розвивається і постійно оновлюється. Вона містить у собі множину складових, особливих сфер, кожна з яких має свої особливості, предмет та закономірності, серед яких звичаї, обряди, духовна та матеріальна культура у найрізноманітніших її проявах. Із допомогою цих та подібних традиційних потоків твориться велика Книга буття будь-якого народу, будь-якої нації. В своїх основних

моментах – це буття як традиційний спосіб існування, що відкритий до майбутнього, чутливий до інновацій. Відображається цей процес в історичному знанні, що постійно вдосконалюється перманентною практикою все нових і нових поколінь. Громадянська історія – це велика інтегрована традиція, спосіб передачі інтелектуальних та практичних навичок, без яких неможливий розвиток людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Heidegger M. *Sein und Zeit: Elfte, unveränderte Auflage*, 1967. Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1967. 437 s.
2. Пилипенко Е.А. Время в философии М. Хайдеггера: субъективация объективного. *Вести Волгогр. гос. ун-та. Серия 7, Филос.* 2015. №2 (28). С. 19 – 25. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vremya-v-filosofii-m-haydeggera-subektivatsiya-obektivnogo/viewer> (дата звернення: 28.04.2022).
3. Шевченко Т.Г. І мертвим і живим і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє / «Кобзар» і Україна / Шевченко Тарас. Кобзар. 1840 – 1940. Черкаси: Брама-Україна, 2006. 448 с. Репринтне відтворення вид. 1941 р. Львів : Априорі, 2013. 376 с.: іл.

Наукове видання

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ВИКЛИКИ ВІЙНИ**

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

17 – 18 червня 2022 року

Відповідальна за випуск О. Г. Бугайченко

Редактор *Н. М. Роман*
Коректорські правки *Ю. М. Лузан*
Верстка *Ю. Г. Кончицька*
Дизайн обкладинки *М. І. Кравченко*

Адреса редакційної колегії: 61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська,
62; Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва.
Тел. +380 (57) 725-12-36

Підписано до друку 25.11.2022 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура AdonisC. Ум. друк. арк. 15,69.
Наклад 12 прим. Зам. № 278

Видавець та виготовлювач:
ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД»
через ФОП Гобельовська Л. П.
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua   info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.08.2012 року